

Finansdepartementet
Finansmarknadsavdelningen
Januari 2005

Promemoria om ett förnyat efterlevandeskydd inom premiepensionssystemet

1	Promemorians huvudsakliga innehåll.....	3
2	Lagtext.....	4
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.....	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.....	7
3	Ärendet och dess beredning.....	8
4	Bakgrund	9
4.1	Nuvarande efterlevandeskydd före pensionstiden	9
4.2	Senareläggning av möjligheten att teckna efterlevandeskydd	10
5	Allmänna utgångspunkter.....	12
5.1	Grundläggande principer för premiepensionssystemet.....	12
5.2	Moturval.....	14
6	Överväganden och förslag.....	16
6.1	Inledning	16
6.2	Villkor för tecknande	18
6.3	Karenstid	18
6.4	Försäkringsbelopp.....	19
6.5	Tidpunkten för efterlevandeskyddets upphörande m.m....	20
6.6	Kostnader för efterlevandeskyddet m.m.	22
6.7	Vissa administrativa frågor	27
7	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	30
8	Ekonomiska konsekvenser	31
9	Författningskommentarer	32
9.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.....	32
9.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.....	33

1 Promemorians huvudsakliga innehåll

Denna promemoria innehåller förslag till ändringar av premiepensions-systemets efterlevandeskydd före pensionstid.

Inom ramen för premiepensionssystemet skall Premiepensionsmyndigheten (PPM) enligt bestämmelser i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension erbjuda pensionsspararen en möjlighet att teckna ett efterlevandeskydd för sin familj. På grund av osäkerhet om skyddets ekonomiska hållbarhet har reglerna om detta skydd emellertid ännu inte trätt i kraft.

I promemorian föreslås vissa justeringar av det nuvarande skyddet i syfte att minska risken för att efterlevandeskyddet skall gå med förlust. Det föreslås att möjligheten för premiepensionssparare som fyllt 50 år att teckna skyddet inskränks till de fall när spararen viss tid före sin ansökan fått barn. Vidare föreslås att endast dödsfall till följd av olycka skall undantas från den karenstid om ett år som gäller från den enskilde spararens ansökan om skyddet. Promemorian innehåller även förslag om att pensionssparare endast skall kunna teckna sig för ett försäkringsbelopp om ett inkomstbasbelopp per år under fem år och att det inte skall vara fritt tillträde under de fyra första månaderna efter starten för skyddet för pensionssparare som fyllt 50 år.

För det fall att det uppstår förlust för efterlevandeskyddet med den i promemorian föreslagna utformningen föreslås att PPM skall täcka underskottet genom att ta ut avgifter från samtliga premiepensionssparare. Till följd härav föreslås att efterlevandeskyddet skall undantas från kravet på att PPM skall bedriva sin verksamhet enligt försäkringsmässiga principer.

Den nya utformningen av efterlevandeskyddet före pensionstid föreslås träda i kraft den 1 januari 2007.

2 Lagtext

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 2 §, 10 kap. 1–3 och 5 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

2 §

Premiepensionsmyndigheten är försäkringsgivare för premiepension. Myndighetens verksamhet skall bedrivas enligt försäkringsmässiga principer.

Premiepensionsmyndigheten är försäkringsgivare för premiepension. Myndighetens verksamhet skall, *med undantag för meddelande av efterlevandeskydd före pensionstid enligt 10 kap. denna lag*, bedrivas enligt försäkringsmässiga principer.

10 kap.

1 §

Efter ansökan av en pensionssparare skall Premiepensionsmyndigheten meddela efterlevandeskydd för pensionsspararen, om

1. pensionsspararen ännu inte har tagit ut någon del av sin premiepension,

2. myndigheten bedömer att skyddet under minst ett år skall kunna bekostas på det sätt som anges i fjärde stycket, och

3. pensionsspararen har barn under 20 år eller är gift eller är ogift och stadigvarande sammanbor med någon som är ogift och som spararen tidigare varit gift med eller har eller har haft barn tillsammans med.

Om en ansökan kommer in till myndigheten när pensionsspararen har fyllt 50 år får efterlevandeskydd meddelas *endast efter en sådan familjehändelse som avses i 2 § andra stycket*.

Om en ansökan kommer in till myndigheten när pensionsspararen har fyllt 50 år, får efterlevandeskydd meddelas *bara om spararen högst tre månader innan ansökan kom in har fått barn. Om ett faderskap har blivit fastställt genom dom eller genom bekräftelse efter barnets födelse, räknas fristen från det att domen vann laga kraft eller bekräftelsen godkändes enligt 1 kap. 4 § föräldrabalken. Vid adoption räknas fristen från det att rättens beslut om tillstånd till adoptionen vann laga kraft*.

Skyddet innebär att det vid pensionsspararens död betalas ut premiepension till efterlevande

Skyddet innebär att det vid pensionsspararens död betalas ut premiepension till efterlevande

under fem år från dödsfallet. *Pensionsspararen får välja om* premiepensionen till efterlevande, räknat per år, skall motsvara ett *eller två* inkomstbasbelopp. Det inkomstbasbelopp som gällde det år då pensionsspararen avled skall tillämpas under hela utbetalningsperioden.

Efterlevandeskyddet bekostas av pensionsspararen genom att kostnaden för skyddet *löpande* dras av från tillgodohavandet på spararens premiepensionskonto.

under fem år från dödsfallet. Premiepensionen till efterlevande skall, räknat per år, motsvara ett inkomstbasbelopp. Det inkomstbasbelopp som gällde det år då pensionsspararen avled skall tillämpas under hela utbetalningsperioden.

Efterlevandeskyddet bekostas av pensionsspararen genom att kostnaden för skyddet dras av från tillgodohavandet på spararens premiepensionskonto.

2 §¹

Efterlevandeskyddet börjar gälla vid det första månadskiftet ett år efter det att ansökan kom in till Premiepensionsmyndigheten.

Till den del efterlevandeskyddet avser risken att pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall börjar skyddet dock gälla vid utgången av den månad då ansökan kom in till myndigheten. *Detsamma gäller om ansökan kommer in till myndigheten innan pensionsspararen har fyllt 50 år och pensionsspararen högst tre månader innan ansökan kom in har ingått äktenskap eller fått ett barn. Om ett faderskap har blivit fastställt genom dom eller genom bekräftelse efter barnets födelse, räknas fristen från det att domen vann laga kraft eller bekräftelsen godkändes enligt 1 kap. 4 § föräldrabalken. Vid adoption räknas fristen från det att rättens beslut om tillstånd till adoptionen vann laga kraft.*

Till den del efterlevandeskyddet avser risken att pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall börjar skyddet dock gälla vid utgången av den månad då ansökan kom in till myndigheten.

3 §

För att efterlevandeskyddet skall gälla när pensionsspararen avlider måste någon av förutsättningarna i 1 § första stycket 3 vara uppfylld.

Om pensionsspararen begär att få ut premiepension, upphör efterlevandeskyddet vid *ingången* av den första månad för vilken

Om pensionsspararen begär att få ut premiepension, upphör efterlevandeskyddet vid *utgången* av den första månad för vilken

¹ Senaste lydelse 1999:390.

premiepension skall betalas ut. Skyddet upphör också att gälla om tillgodohavandet på premiepensionskontot inte längre är tillräckligt stort för att bekosta skyddet, dock tidigast 30 dagar från det att Premiepensionsmyndigheten har sänt ett meddelande till pensionsspararen om att skyddet kommer att upphöra.

premiepension skall betalas ut. Skyddet upphör också att gälla om tillgodohavandet på premiepensionskontot inte längre är tillräckligt stort för att bekosta skyddet, dock tidigast 30 dagar från det att Premiepensionsmyndigheten har sänt ett meddelande till pensionsspararen om att skyddet kommer att upphöra.

5 §

Premiepension till efterlevande enligt 1 § får endast betalas ut till personer inom den krets som avses i 1 § första stycket 3. Pensionsspararens barn har rätt att få pensionsbelopp under hela utbetalningsperioden, om de är under 20 år vid pensionsspararens död. Om ett pensionsbelopp skall betalas ut till flera barn, skall det delas lika mellan dem.

Pensionsspararen kan genom ett *skriftligt* meddelande till Premiepensionsmyndigheten bestämma vilken eller vilka av de personer som avses i 1 § första stycket 3 som skall ha pensionen. Om det inte har gjorts eller om det pensionsspararen har bestämt inte kan verkställas, skall pensionen betalas ut till spararens make eller sammanboende. Finns inte make eller sammanboende, skall pensionen betalas ut till pensionspararens barn.

Genom ett nytt *skriftligt* meddelande till myndigheten får pensionsspararen ändra det som har bestämts enligt andra stycket. Om den som är berättigad till pensionen avlider under utbetalningsperioden, övergår rätten till pensionen till den som då har den bästa rätten enligt andra stycket.

Pensionsspararen kan genom ett meddelande till Premiepensionsmyndigheten bestämma vilken eller vilka av de personer som avses i 1 § första stycket 3 som skall ha pensionen. Om det inte har gjorts eller om det pensionspararen har bestämt inte kan verkställas, skall pensionen betalas ut till spararens make eller sammanboende. Finns inte make eller sammanboende, skall pensionen betalas ut till pensionspararens barn.

Genom ett nytt meddelande till myndigheten får pensionsspararen ändra det som har bestämts enligt andra stycket. Om den som är berättigad till pensionen avlider under utbetalningsperioden, övergår rätten till pensionen till den som då har den bästa rätten enligt andra stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007. I fråga om tillämpningen av 10 kap. 1–3 och 5 §§ gäller 25 § lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

Härigenom föreskrivs att 25 § lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §²

Bestämmelserna i 10 kap. 1–6, 11 och 12 §§ samt 12 kap. 4–8 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension skall inte tillämpas före år 2007 i fråga om premiepension till efterlevande enligt 10 kap. 1 § samma lag.

Föreskrifterna i 10 kap. 1 § andra stycket samma lag skall inte tillämpas i fråga om ansökningar som kommer in till myndigheten före den 1 maj 2007.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

² Senaste lydelse 2004:1331.

3 Ärendet och dess beredning

Huvuddelen av reglerna för det reformerade ålderspensionssystemet trädde i kraft den 1 januari 1999 (prop. 1997/98:151 och 152, bet. 1997/98:SfU13 och SfU14, rskr. 1997/98:315 och 320). Inom ramen för premiepensionssystemet skall Premiepensionsmyndigheten (PPM) enligt lag erbjuda pensionsspararen möjlighet att före pensionstiden teckna ett efterlevandeskydd för sin familj.

PPM anmälde under senhösten 1998 till regeringen att de första fondvalen för de enskilda och därmed den första överföringen av premiepensionsmedel från Riksgäldskontoret till fondförvaltare inte skulle kunna ske under år 1999 vilket angavs i reglerna för premiepensionssystemet. Riksdagen antog i anledning av detta nya ikraftträdande- och övergångsbestämmelser som innebar bl.a. att reglerna för efterlevandeskyddet före pensionstid inte skulle tillämpas förrän år 2002 (prop. 1998/99:98, bet. 1998/99:SfU12, rskr. 1998/99:247).

I en skrivelse som inkom till Finansdepartementet i augusti 2001 gjorde PPM bedömningen att det förelåg stor risk för att den nuvarande utformningen av efterlevandeskyddet skulle leda till ett betydande ekonomiskt underskott för den delen av PPM:s försäkringsrörelse. Regeringen delade denna bedömning och föreslog att starten för skyddet skulle senareläggas med ett år. Riksdagen beslutade i enlighet med detta (prop. 2001/02:49, bet. 2001/02:SfU7, rskr. 2001/02:86).

I anslutning till senareläggningen uppdrog regeringen åt PPM att göra en fördjupad analys av bestämmelserna om efterlevandeskyddet före pensionstid och att lämna förslag till ändring av bestämmelserna. PPM redovisade uppdraget den 15 februari 2002 (Fi2001/4111).

Regeringen konstaterade därefter att beredningen av frågan om hur reglerna för skyddet kan behöva ändras tog mer tid i anspråk än vad som förutsågs och föreslog att starten för skyddet skulle skjutas upp i ytterligare två år, dvs. till år 2005. Riksdagen beslutade i enlighet med detta (prop. 2002/03:14, bet. 2002/03:SfU6, rskr. 2002/03:49).

Förslagen i denna promemoria har utarbetats i samråd med Genomförandegruppen (arbetsgruppen med representanter för de riksdagspartier – s, m, c, fp och kd – som står bakom pensionsöverenskommelsen från år 1994). Efterlevandeskyddet i dess nya utformning föreslås att träda i kraft den 1 januari 2007. Regeringen har i anslutning till detta – ånyo med hänvisning till att beredningen av frågan har tagit mer tid i anspråk än vad som förutsågs – föreslagit riksdagen (prop. 2004/05:1) att det nuvarande skyddet inte skall träda i kraft dessförinnan. Riksdagen har beslutat i enlighet med detta (bet. 2004/05:FiU2, rskr. 2004/05:138).

PPM har, i februari och mars 2004, inkommit med två skrivelser om efterlevandeskyddet före pensionstid. De behandlar dels ett antal följdfrågor och förslag på ändringar i anledning av en ny utformning av efterlevandeskyddet, dels tidpunkten för ikraftträdandet. Dessa skrivelser finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Fi2001/4111). PPM har därutöver, i december 2004, gett in ytterligare en skrivelse i vilken myndigheten sammanfattar sin inställning till efterlevandeskyddet. Också denna skrivelse finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (Fi2004/6284).

4 Bakgrund

4.1 Nuvarande efterlevandeskydd före pensionstiden

Enligt regelverket för premiepensionssystemet har varje premiepensions-sparare möjlighet att under tiden före pensioneringen välja ett efterlevandeskydd för sin familj. Som angetts i avsnitt 3 följer emellertid av gällande övergångsbestämmelser att reglerna om detta skydd ännu inte har trätt i kraft. Huvuddragen hos skyddet är följande.

Möjligheten att teckna efterlevandeskydd före pensionstid är tillgänglig för pensions-sparare som har barn under 20 år eller som är gifta, registrerade partner eller sammanboende (ogifta personer som stadigvarande sammanbor och som tidigare varit gifta med varandra eller som har eller har haft gemensamma barn). Under förvärvsaktiv tid skall dessa personer kunna teckna en temporär premiepension till sina efterlevande. Skyddet innebär att det vid spararens död betalas ut premiepension till efterlevande under fem år från dödsfallet. Efterlevandeskyddet får tecknas utan föregående hälsoprövning och är utformat som en ren riskförsäkring utan sparmoment. Kostnaden för skyddet skall fortlöpande dras från spararens premiepensionskonto. I syfte att ta hänsyn till den enskildes familjesituation finns det två försäkringsbelopp att välja mellan: ett eller två inkomstbasbelopp om året. Pensions-spararen skall när som helst kunna avsäga sig skyddet.

I förarbetena till reglerna för detta efterlevandeskydd uttalade regeringen att det inte är realistiskt att tänka sig att de pensions-sparare som önskar teckna efterlevandeskyddet skall genomgå hälsokontroll (prop. 1997/98:151 s. 428 ff.). Regeringen konstaterade samtidigt att systemet förutsätter att risken för moturval (se närmare om detta begrepp i avsnitt 5.2) kan hållas under kontroll.

I syfte att begränsa risken för moturval gäller som huvudregel en karenstid om ett år från den enskildes ansökan innan efterlevandeskyddet börjar gälla. Vid dödsfall orsakat av en olycka gäller däremot inte någon karenstid. Det gäller inte heller någon karenstid om pensions-spararen ansöker om skyddet innan han eller hon fyllt 50 år och inom tre månader före ansökan ingått äktenskap eller fått barn. I båda dessa fall börjar skyddet att gälla från månadsskiftet efter ansökan, se 10 kap. 2 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP).

Ytterligare en bestämmelse som syftar till att minska risken för moturval innebär att om en pensions-sparare ansöker om efterlevandeskydd när han eller hon fyllt 50 år får sådant skydd meddelas endast efter en sådan familjehändelse som nyss angetts (10 kap. 1 § andra stycket LIP). Från denna begränsning i rätten för äldre personer att över huvud taget teckna efterlevandeskyddet görs emellertid i sin tur ett undantag som innebär att under de fyra första månaderna efter ikraftträdandet får även de som fyllt 50 år vid ansökningstillfället meddelas skyddet utan en föregående familjehändelse, se 25 § andra stycket lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.

4.2 Senareläggning av möjligheten att teckna efterlevandeskydd

Reglerna för det reformerade allmänna ålderspensionssystemet trädde i huvudsakliga delar i kraft den 1 januari 1999. Dessförinnan, under senhösten 1998, anmälde emellertid Premiepensionsmyndigheten (PPM) till regeringen att de första fondvalen för de enskilda och därmed den första överföringen av premiepensionsmedel från Riksgäldskontoret till fondförvaltare inte skulle kunna ske under år 1999 såsom då angavs i reglerna för premiepensionssystemet. Riksdagen antog i anledning av detta nya ikraftträdande- och övergångsbestämmelser som innebar bl.a. att reglerna för efterlevandeskydd före pensionstid inte skulle tillämpas förrän år 2002.

I en skrivelse som inkom till Finansdepartementet i augusti 2001 gjorde PPM bedömningen att åtgärder borde vidtas innan reglerna för efterlevandeskyddet börjar tillämpas. PPM menade att det, mot bakgrund av omständigheter som är hänförliga till tiden efter tidigare beslut om ikraftträdandet av det reformerade ålderspensionssystemet, förelåg stor risk för att den nuvarande utformningen av efterlevandeskyddet före pensionstid leder till ett betydande ekonomiskt underskott för denna del av PPM:s försäkringsrörelse. Myndigheten bedömde då att underskottet kan komma att uppgå till belopp i storleksordningen 100 miljoner kr per år från och med år 2003. En närmare redogörelse för PPM:s överväganden återfinns i regeringens proposition Senareläggning av premiepensionens efterlevandeskydd före pensionstiden (prop. 2001/02:49).

Regeringen delade bedömningen att det råder stor osäkerhet om de ekonomiska konsekvenserna av efterlevandeskyddet i dess nuvarande utformning och föreslog att starten för skyddet skulle senareläggas med ett år. Riksdagen beslutade i enlighet med detta (prop. 2001/02:49, bet. 2001/02:SfU7, rskr. 2001/02:86).

I anslutning till senareläggningen beslutade regeringen att uppdra åt PPM att, efter samråd med Genomförandegruppen, göra en fördjupad analys av bestämmelserna om premiepensionens efterlevandeskydd före pensionstid och att lämna förslag till ändring av dessa bestämmelser. Regeringen angav i beslutet att förslaget skall så långt möjligt leda till ett skydd som tillgodoser de intressen som låg bakom ålderspensionsreformens tidigare beslut, men med en mindre grad av ekonomisk risk.

PPM redovisade uppdraget till regeringen i februari 2002 (Fi2001/4111). Sammanfattningsvis fann PPM att alla de varianter av efterlevandeskydd som kunnat identifieras kommer i konflikt med regler och principer som nu gäller för premiepensionssystemet eller som i övrigt framstår som grundläggande för socialförsäkring. PPM kom därför fram till att det nuvarande efterlevandeskyddet före pensionstid bör upphävas.

Regeringen delade alltså bedömningen att det rådde stor osäkerhet om de ekonomiska konsekvenserna av skyddet i dess nuvarande form. På grund härav konstaterade regeringen att det krävdes ytterligare tid för att genomföra en fördjupad analys av frågan och föreslog att starten för skyddet skulle skjutas upp i ytterligare två år, dvs. till år 2005. Riksdagen beslutade i enlighet med detta (prop. 2002/03:14, bet. 2002/03:SfU6, rskr. 2002/03:49).

Regeringen har – ånyo med hänvisning till att beredningen av frågan har tagit mer tid i anspråk än vad som förutsågs – föreslagit riksdagen att det nuvarande skyddet inte skall träda i kraft förrän år 2007 (prop. 2004/05:1). Riksdagen har beslutat i enlighet med detta (bet. 2004/05:FiU2, rskr. 2004/05:138). Den nya utformningen av efterlevandeskyddet som presenteras i denna promemoria föreslås träda i kraft den 1 januari 2007.

5 Allmänna utgångspunkter

5.1 Grundläggande principer för premiepensionssystemet

Vid de överväganden som görs inför utformningen av ett förnyat efterlevandeskydd före pensionstid är det av väsentlig betydelse att särskilt beakta vissa regler och principer som nu gäller för premiepensionssystemet eller som i övrigt framstår som grundläggande för socialförsäkring. Vissa av dessa grundsatser följer direkt av lag och andra utgör snarare ett led i systemets principiella uppbyggnad. Detta avsnitt innehåller en översiktlig redogörelse för de väsentligaste av de aktuella reglerna och principerna.

Försäkringsmässiga principer

Av 7 kap. 2 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) följer att Premiepensionsmyndigheten (PPM) skall bedriva sin verksamhet enligt försäkringsmässiga principer. Detta innebär att sådana frågor som är av försäkringsteknisk eller liknande karaktär och som inte reglerats särskilt skall lösas enligt de principer som är allmänt vedertagna inom försäkringsväsendet. Således måste t.ex. beräkningen av utgående förmåner ske med samma precision som i ett försäkringsbolag.

I och med 1999 års rörelsereformering på försäkringsområdet etablerades den s.k. stabilitetsprincipen, vilken är ett av de mest centrala uttrycken för försäkringsmässighet. Stabilitetsprincipen innebär att försäkringsrörelse skall bedrivas med en för rörelsens omfattning och beskaffenhet tillfredsställande soliditet, likviditet och kontroll över försäkringsrisker, placeringsrisker och rörelserisker, så att åtagandena mot försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringarna kan fullgöras (1 kap. 1 a § försäkringsrörelselagen [1982:713]). Av detta följer att särskilt aktuariella frågor i PPM:s verksamhet skall lösas i enlighet med de allmänna principer som gäller för försäkringsväsendet.

Det bör här framhållas att den tidigare gällande skälighetsprincipen – med dess krav på bl.a. premie- och kostnadsskälighet, dvs. att kostnaden för försäkringen skall vara skäligen i förhållande till de tjänster som försäkringen innebär för försäkringstagaren – i och för sig inte längre ligger till grund för den rörelsereglering av försäkringsföretag som i väsentliga delar gäller även för PPM:s verksamhet. För PPM utgör emellertid principerna om premie- och kostnadsskälighet alltjämt en grundbult eftersom myndigheten har monopol på verksamheten och produktutformningen i allt väsentligt är bestämd i lag (jfr prop. 1997/98:151 s. 435).

Ytterligare ett exempel på en grundläggande princip inom försäkringsväsendet, som kommer till konkret uttryck i regeringens regleringsbrev avseende PPM, är att var och en av de produkter som erbjuds inom försäkringsrörelsen över tiden skall bära sina egna kostnader.

Fria val för premiepensionsspararna

Premiepensionssystemet är så utformat att det ger pensionsspararna betydande individuella valmöjligheter. De regler – som alltså ännu inte trätt i kraft – som möjliggör för den sparare som så önskar att före pensionstiden teckna ett efterlevandeskydd är bara ett av exemplen på detta. Ytterligare exempel är följande.

En av premiepensionssystemets grundbultar är att den enskildes pensionsrätt för premiepension skall förvaltas i värdepappersfonder eller hos Sjunde AP-fonden enligt individens önskemål. Pensionsspararen får när som helst byta fond. Även under pensionstiden finns möjligheter till vissa fria val för pensionsspararna: t.ex. kan den enskilde välja att få ut sin premiepension i form av en livränta med garanterade belopp i stället för att tillgodohavandet på premiepensionskontot förblir placerat i fonder även under pensionstiden, med den risk för varierande storlek på pensionsutbetalningarna som det medför.

En gemensam utgångspunkt i samtliga dessa fall är att övriga premiepensionssparare inte skall vare sig gynnas eller missgynnas av de olika individuella val som enskilda sparare gör.

Premiepensionen är en del av socialförsäkringen

Det reformerade ålderspensionssystemet utgör en grundpelare inom socialförsäkringen. Även premiepensionssystemets uppbyggnad vilar således på socialförsäkringsprinciper i bemärkelsen att också premiepensionen har till syfte att bereda gott ekonomiskt skydd inte minst åt särskilt skyddsvärda grupper såsom unga barnfamiljer, sjuka och handikappade. Vissa grundkomponenter är vidare gemensamma för inkomstpensionen och premiepensionen; t.ex. är de båda livsvariga och könsneutralt utformade.

En komponent som är vanlig på den privata försäkringsmarknaden men som ansetts inte höra hemma inom socialförsäkringen är en särskild hälsokontroll av den pensionssparare som vill teckna försäkring. En hälsoprövning hos ett försäkringsbolag innebär typiskt sett frågor om sjukdom, skada och handikapp hos sökanden.

Premiepensionssystemet är självfinansierat

En annan grundsats som är av betydelse vid utarbetandet av förslag till ett förnyat efterlevandeskydd före pensionstid gäller PPM:s kostnader för verksamheten. Premiepensionssystemet är självfinansierat på samma sätt som ett försäkringsbolags verksamhet är det. Detta innebär att kostnaderna för PPM:s verksamhet finansieras genom avgifter från premiepensionsspararna.

Av 11 kap. 1 § LIP följer således att de kostnader för PPM:s skötsel av premiepensionssystemet som inte täcks på annat sätt skall täckas genom avgifter som dras av från tillgodohavandena på pensionsspararnas premiepensionskonton. (Uttrycket ”inte täcks på annat sätt” syftar i första hand på de bestämmelser som säger att pensionssparare i vissa situationer i samband med uttag av premiepension är skyldig att genom direktavdrag från sitt premiepensionskonto bära kostnaderna för åtgärder

som han eller hon begärt.) I bestämmelsen anges också att regeringen får meddela närmare föreskrifter om uttaget av avgifter för PPM:s verksamhet. Regeringen har i förordningen (2000:585) med instruktion för Premiepensionsmyndigheten fastslagit att PPM får ta ut avgifter som per år motsvarar högst 0,3 procent av de sammanlagda tillgodohavandena på pensionsspararnas premiepensionskonton, se 11 § nämnda förordning.

Det sagda innebär som sagt att premiepensionssystemet är ett ekonomiskt slutet system, och det skall därmed inte belasta statsbudgeten eller AP-fonderna eller på annat sätt kräva extern finansiering utöver avgifterna från premiepensionsspararna.

Premiepensionsrätten är grundlagsskyddad

I förarbetena till ålderspensionsreformen (prop. 1997/98:151 s. 400 ff.) anges uttryckligen att fastställd pensionsrätt för premiepension omfattas av regeringsformens egendomsskydd. I 2 kap. 18 § regeringsformen anges att den enskilde inte kan tvingas att avstå från egendom genom expropriation eller annat sådant förfarande utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Om det finns allmänna intressen av sådant slag för ett intrång i den enskildes rätt, är den enskilde berättigad till ersättning för förlusten enligt grunder som anges i lag.

Det underströks i nämnda proposition att premiepensionssystemet utformats på ett individualiserat sätt bl.a. i syfte att nå ett egendomsskydd. Regeringen slog fast att pensionsspararens tillgodohavande i premiepensionssystemet inte får minskas till förmån för PPM eller annan utomstående. Den omständigheten att fastställd pensionsrätt för premiepension omfattas av egendomsskyddet i regeringsformen innebär alltså att den enskilde endast kan tvingas avstå från sin premiepensionsrätt om det krävs för att tillgodose "angelägna allmänna intressen" och att han eller hon vid ett sådant avstående skall ha ersättning för förlusten.

5.2 Moturval

En i sammanhanget grundläggande faktor, som alltid måste beaktas i försäkringssammanhang, är risken för att ett så kallat moturval uppkommer. Begreppet moturval är en försäkringsteknisk term för den situation som uppstår om försäkringsvillkoren gynnar försäkringstagare med högre risk, t.ex. personer som fått en allvarlig diagnos eller de som redan är allvarligt sjuka, för att drabbas av försäkringsfall och i motsvarande mån missgynnar dem med lägre risk. En sådan ordning innebär eller kan innebära att personer med högre risker söker sig till försäkringen och övriga därifrån.

Ett utrymme för moturval finns om premien är för lågt satt för vissa personer. Dessa kan därför komma att teckna försäkringar i högre omfattning och till högre belopp än de skulle ha gjort om premien hade varit korrekt beräknad. För att de totala premieintäkterna skall vara tillräckliga måste det resterande försäkringskollektivet betala en premie som är högre än vad som motsvarar den faktiska risk som det

representerar, dvs. dessa individers försäkring får ett överpris. De kan i detta läge komma att välja att avstå från att teckna försäkringen eller att teckna den någon annanstans. Detta kan i sin tur innebära att moturvalet blir än mera påtagligt. Även ett litet moturval kan orsaka ett kraftigt ökat skadeutfall för försäkringsgivaren.

Därmed har en svårlöst situation uppkommit. Att möta problemet med ytterligare premiehöjningar är nämligen vanskligt, eftersom detta kan förstärka moturvaleffekten – endast de som inte kan teckna försäkringen någon annanstans blir kvar i försäkringskollektivet – och vålla en spiralrörelse som innebär att premieintäkterna för försäkringsprodukten inte täcker de utbetalningar som produkten kräver.

För dem som vill teckna ett efterlevandeskydd blir kostnaden skäligen om risken för moturval kan hanteras. Med moturval för denna försäkringsprodukt menas att skyddet i första hand skulle efterfrågas av sådana enskilda som löper stor risk att dö i förtid och alltså utlösa skyddet. Om moturvalet blir högt, innebär det höga kostnader för utbetalningar till efterlevande. Eftersom efterlevandeskyddet inom premiepensions-systemet kommer att vara utsatt för konkurrens från likartade privata produkter, blir möjligheterna att täcka höga kostnader med högre premie små. En högre premie skulle i den situationen endast öka moturvalet.

Såsom PPM har funnit (se avsnitt 4.2) finns det en överhängande risk för att efterlevandeskyddet i dess nuvarande form kommer att leda till moturval och därmed gå med betydande underskott. Utgångspunkten för utformningen av ett nytt efterlevandeskydd är alltså att moturvalsrisken skall kunna hanteras på ett godtagbart sätt. Hur detta kan ske behandlas i avsnitten 6.1–6.3.

6 Överväganden och förslag

6.1 Inledning

Promemorians förslag: Det skall inom premiepensionssystemet finnas en möjlighet för pensionssparare att välja ett efterlevandeskydd före pensionstid.

Promemorians bedömning: För att en enskild skall kunna teckna efterlevandeskyddet bör det inte krävas att han eller hon genomgår en hälsokontroll.

Skälen för promemorians förslag och bedömning

Hur bör ett efterlevandeskydd före pensionstid utformas?

Premiepensionsmyndigheten (PPM) har, som nämnts i avsnitt 4.2, gjort en fördjupad analys av bestämmelserna om efterlevandeskyddet före pensionstid. PPM redovisade härvid följande fyra tänkbara grundmodeller för ett efterlevandeskydd:

- ett rent återbetalningsskydd, dvs. att behållningen på den avlidne pensionsspararens premiepensionskonto betalas ut till de efterlevande;
- en frivillig försäkring, huvudsakligen motsvarande det nu uppskjutna skyddet;
- en obligatorisk försäkring, innebärande att skyddets omfattning och den skyddade kretsen bestäms av regelverket och inte kan påverkas genom individuella val;
- ett obligatoriskt återbetalningsskydd kombinerat med obligatorisk försäkring, dvs. att alla sparare har ett återbetalningsskydd med ett kompletterande försäkringsskydd upp till ett visst belopp.

När man tar ställning till de av PPM redovisade modellerna kan det till att börja med konstateras att införande av ett återbetalningsskydd i praktiken skulle innebära att premiepensionssystemet i den delen skulle byta karaktär från en försäkringslösning till en form av mer traditionellt sparande, närmast till att bli en variant av den nuvarande möjligheten till individuellt pensionssparande (IPS). En sådan fundamental förändring av systemet, för vilken det i övrigt inte finns några bärande skäl, är inte godtagbar.

Vidare kan det konstateras att det även för sparare med goda inkomster kommer att dröja ganska många år innan tillgodohavandet på premiepensionskontot har vuxit till ett belopp som kan ge ett mer betydande bidrag till de efterlevandes försörjning vid ett dödsfall. Till detta kommer att den osäkerhet kring utfallet av fördelningen av arvsvinster (se närmare om detta begrepp i avsnitt 6.6) som ett frivilligt återbetalningsskydd innebär, får till följd att det skulle bli mycket vanskligt för PPM att till spararna lämna precis information om hur val respektive icke-val av ett sådant skydd påverkar det ekonomiska utfallet i det enskilda fallet.

Inte heller kan någon form av obligatoriskt efterlevandeskydd komma i fråga. En sådan obligatorisk försäkring förefaller olämplig om det inte

sker för att möta mycket angelägna sociala behov som inte kan tillgodoses på annat sätt. Något sådant behov kan inte identifieras i detta fall.

En variant av efterlevandeskydd som innebär att samtliga premiepensionssparare skulle tvingas att betala för skyddet, oavsett de enskilda spararnas individuella önskemål och behov, står dessutom i en så uppenbar konflikt med principen om individuella valmöjligheter inom premiepensionssystemet att det redan på grund härav inte är en acceptabel lösning.

Det kan också sättas i fråga om inte egendomsskyddet i 2 kap. 18 § regeringsformen hindrar en obligatorisk lösning (jfr avsnitt 5.1). Det kan med andra ord hävdas att den ekonomiska belastning som en sådan försäkring skulle innebära även för dem som inte frivilligt skulle ha valt att teckna skyddet innebär ett ingrepp i egendomsskyddet.

Den enda återstående lösningen skulle därmed vara att införa en frivillig försäkring, utformad som det nu uppskjutna efterlevandeskyddet eller som en modifierad variant av detta. Såsom PPM har funnit finns det emellertid en överhängande risk för att skyddet i dess nuvarande form kommer att leda till betydande underskott. Det är därför av avgörande vikt att hitta olika sätt att på ett godtagbart sätt hantera risken för moturval (se närmare om detta begrepp i avsnitt 5.2) samt minimera förlustriskerna.

Bör de som vill välja efterlevandeskyddet hälsoprövas?

Ett sätt att hantera moturval är att en enskild som vill välja efterlevandeskydd skall genomgå en hälsoprövning före tecknandet av försäkringen. Liknande produkter på den privata marknaden kräver regelmässigt att den sökande genomgår någon slags hälsokontroll. En sådan hälsoprövning utgör emellertid, såsom regeringen konstaterade redan i samband med sitt ursprungliga förslag till premiepensionssystemet och dess efterlevandeskydd före pensionstid, ett främmande inslag i ett socialförsäkringssystem och skulle dessutom ge upphov till relativt omfattande och kostsam administration för PPM (se prop. 1997/98:151 s. 428).

Hälsokontroll av dem som vill välja premiepensionens efterlevandeskydd skulle troligen i flera fall utesluta sådana svaga grupper från skyddet som ursprungligen utgör en central målgrupp för socialförsäkringen. Situationer där en sparare förvägras skyddet eller där en utbetalning vägras på grund av oriktiga uppgifter vid tecknandet av skyddet skulle sannolikt leda till negativ uppmärksamhet och därmed riskera att innebära att förtroendet för den allmänna pensionen eroderas.

Mot denna bakgrund är det inte aktuellt att införa ett krav på hälsoprövning för dem som vill välja premiepensionens efterlevandeskydd.

Andra möjligheter att komma till rätta med riskerna för moturval är att skyddet inte börjar gälla förrän efter en viss karenstid och att begränsa antalet tillfällen när efterlevandeskyddet kan väljas (se avsnitten 6.2 och 6.3).

6.2 Villkor för tecknande

Promemorians förslag: Ansökan om efterlevandeskydd skall enligt huvudregeln göras innan pensionsspararen fyllt 50 år. Enda undantaget skall vara när pensionsspararen har fått barn tre månader innan ansökan kom in till PPM. Något fritt tillträde att ansöka om efterlevandeskydd under de första fyra månaderna efter ikraftträdandet för de pensionssparare som fyllt 50 år skall inte finnas.

Skälen för promemorians förslag: Möjligheten att teckna efterlevandeskydd före pensionstid är tillgänglig för pensionssparare som har barn under 20 år eller som är gifta, registrerade partner eller sammanboende. I syfte att minska risken för moturval skall ansökan om efterlevandeskydd före pensionstid göras innan pensionsspararen fyllt 50 år. Enligt nuvarande regelverk, 10 kap. 1 § andra stycket lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP), finns två undantag till denna regel: för det första om pensionsspararen inom tre månader före ansökan ingått äktenskap och för det andra om spararen inom tre månader före ansökan fått barn.

För att nu ytterligare minska risken för och effekterna av ett moturval bör enda undantaget till 50-årsregeln vara om pensionsspararen fått barn inom tre månader före ansökan.

Det skulle kunna övervägas att ytterligare skärpa villkoren genom att fullt ut slopa möjligheten för pensionssparare som fyllt 50 år att teckna sig för skyddet. Den föreslagna regeln, som torde få genomslag i få fall, innebär emellertid en godtagbar kompromiss mellan å ena sidan värdet av att erbjuda en bred krets ett efterlevandeskydd även före pensionstiden och å andra sidan värdet av att hantera risken för moturval och minimera förlustrisken för försäkringsprodukten.

Från begränsningen i rätten för personer som fyllt 50 år att över huvud taget teckna efterlevandeskyddet görs emellertid enligt nuvarande regler i sin tur ett undantag som innebär att under de fyra första månaderna som skyddet är i kraft får även de som fyllt 50 år vid ansökningstillfället meddelas skyddet utan en sådan föregående familjehändelse som nu nämnts (dvs. att spararen gift sig eller fått barn inom tre månader före ansökan), se 25 § andra stycket lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.

Med stor sannolikhet skulle det fria tillträdet under de första fyra månaderna innebära att ett betydande antal personer som fyllt 50 år, som inte skulle klara en hälsoprövning, passar på att teckna efterlevandeskyddet. Detta riskerar på ett uppenbart sätt att äventyra skyddets ekonomiska hållbarhet från start. Bestämmelsen om temporärt fritt inträde för personer som fyllt 50 år bör därför utmönstras.

6.3 Karenstid

Promemorians förslag: En karenstid om ett år skall gälla från det att den enskildes ansökan kom in till PPM innan efterlevandeskyddet börjar gälla. Till den del efterlevandeskyddet avser risken för att pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall skall

skyddet emellertid börja gälla utan karenstid. Undantaget från karenstid för pensionssparare som är under 50 år och som inom tre månader före ansökan ingått äktenskap eller fått barn skall tas bort.

Skälen för promemorians förslag: Enligt nuvarande regelverk skall som huvudregel gälla en karenstid av ett år innan efterlevandeskyddet börjar gälla (10 kap. 2 § LIP). Om pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall eller om ansökan kommer in till PPM innan pensionsspararen har fyllt 50 år och om pensionsspararen högst tre månader innan ansökan kom in har ingått äktenskap eller fått barn, börjar dock skyddet gälla vid utgången av den månad ansökan kom in till myndigheten.

Karenstid är en av de faktorer som syftar till att minska risken för och effekterna av moturval. Karenstid minskar t.ex. incitamenten för svårt sjuka personer att teckna försäkring. Undantag från karenstid bör därför medges bara i sådana fall där det kan bedömas att en sådan ordning inte leder till ett ökat moturval.

Till den del efterlevandeskyddet avser risken för att pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall bör skyddet, i linje med detta resonemang, även fortsättningsvis undantas från karenstid.

Annorlunda förhåller det sig med det andra undantaget, dvs. för pensionssparare under 50 år som tre månader innan ansökan gift sig eller fått barn. Det kan inte uteslutas att dessa situationer innebär en ökad risk för moturval. Undantaget från karenstid bör därför inte gälla för dessa situationer.

6.4 Försäkringsbelopp

Promemorians förslag: Försäkringsbeloppet skall endast motsvara ett inkomstbasbelopp per år under fem år.

Skälen för promemorians förslag: I syfte att ta hänsyn till den enskildes familjesituation finns det enligt nuvarande regelverk två försäkringsbelopp att välja mellan för den pensionssparare som vill välja efterlevandeskyddet: ett eller två inkomstbasbelopp om året i fem år.

Enligt beräkningar som PPM har gjort kan den årliga förlusten på grund av moturval uppskattas till 357 miljoner kr för efterlevandeskyddet i dess nuvarande utformning. Beräkningarna visar också att om möjligheten att välja ett försäkringsbelopp om *två* basbelopp togs bort (och försäkringsbeloppet således endast kunde omfatta årlig utbetalning av *ett* basbelopp) skulle extrakostnaderna på grund av moturvalet reduceras till 179 miljoner kr, dvs. en halvering av förlustrisken jämfört med det ursprungliga förslaget.

En utgångspunkt för dessa beräkningar är att försäkringen tecknas av 360 000 sparare. Det har vidare antagits att den grupp som har högre dödlighet än normalbefolkningen, och där det således typiskt sett finns en risk för moturval, skulle teckna försäkringen fem gånger oftare än en grupp av pensionssparare med "normal" dödlighet. Det skulle motsvara 2 550 individer i moturvalsgruppen. PPM har i det sammanhanget också konstaterat att försäkringens resultat inte nämnvärt skulle påverkas av

vilket antal pensionssparare med normal dödlighet som tecknade efterlevandeskyddet.

I ljuset av de antaganden och beräkningar som nu redovisats förefaller det rimligt att, för att ytterligare minska effekterna av ett moturval, också inskränka den försäkringsprodukt som efterlevandeskyddet före pensionstid utgör i så måtto att den bara skall kunna avse ett försäkringsbelopp om *ett* inkomstbasbelopp per år i fem år.

Frågor om anhörigkretsen och om vilken fördelning av försäkringsbeloppet inom denna krets som den enskilde pensionsspararen kan välja behandlas i avsnitt 6.7.

6.5 Tidpunkten för efterlevandeskyddets upphörande m.m.

Promemorians förslag: Efterlevandeskyddet före pensionstid skall gälla tills vidare men upphöra senast vid utgången av den första månad för vilken premiepension skall betalas ut.

Promemorians bedömning: Bestämmelsen om att pensionssparare när som helst får avstå från skyddet genom en anmälan till PPM bör inte ändras.

Skälen för promemorians förslag och bedömning: Enligt det nuvarande regelverket upphör efterlevandeskyddet före pensionstid automatiskt vid ingången av den månad för vilken premiepensionen skall betalas ut. I anledning härav har PPM anfört följande.

En person med dålig hälsa som har tecknat efterlevandeskydd före pensionstid kan ha anledning att vänta med att ta ut sin premiepension för att kunna behålla sitt skydd, särskilt så länge som premiepensionsbeloppen är förhållandevis låga. Trots att premien för efterlevandeskyddet stiger kraftigt med åldern kan det alltså vara lönsamt att låta bli att ta ut sin premiepension och behålla efterlevandeskyddet. Här finns en risk för betydande negativa effekter för moturvalet.

För att minska risken för moturval har PPM föreslagit att det införs en högsta försäkringsålder. En sådan ordning skulle innebära att skyddet upphör att gälla senast vid utgången av månaden innan pensionsspararen fyller 61 år. Med hänsyn till det skyddsbehov som efterlevandeskyddet är avsett att täcka bör det emellertid, enligt PPM, göras undantag för de pensionssparare som har barn under 20 år.

PPM har även föreslagit att efterlevandeskyddet före pensionstid skall meddelas för ett år i taget med en automatisk förlängning om pensionsspararen inte meddelar annat och att en sådan ordning genomförs genom bestämmelser i lag. Det skäl som PPM anfört för denna förändring är att det måste vara möjligt att avveckla skyddet på ett kontrollerbart sätt om det skulle visa sig att produkten går med stora förluster.

Utifrån socialförsäkringsaspekter framstår det inte som rimligt att skyddet endast skulle gälla till 61 års ålder och för ett år i taget. Tvärtom är det av vikt att enskilda pensionssparare kan förlita sig på att efterlevandeskyddet gäller så länge som skyddsbehovet kvarstår för den enskildes familj. Om t.ex. en pensionssparare har betalat premier i flera år under yrkesverksam tid för premiepensionens efterlevandeskydd i

stället för att välja ett privat alternativ hos ett försäkringsbolag, skulle det framstå som stötande om skyddet upphör att gälla vid 61 års ålder eller om PPM:s meddelande av skyddet plötsligt måste omprövas eftersom pensionsspararen i dessa situationer kan få svårt att hitta motsvarande alternativ på den privata försäkringsmarknaden.

Den av PPM föreslagna ordningen med ettåriga försäkringsförhållanden mellan PPM och de försäkrade i fråga om efterlevandeskyddet bör mot bakgrund av det sagda inte väljas. Om ett alltför stort moturval skulle uppkomma får i stället villkoren för försäkringsprodukten omprövas av lagstiftaren.

Kostnadskontroll kommer att vara fortsatt mycket väsentligt för PPM och dess verksamhet. Det kommer således självfallet att vara av väsentlig betydelse att noggrant följa den ekonomiska utvecklingen för den försäkringsprodukt som efterlevandeskyddet i dess här föreslagna utformning får. I avsnitt 6.6. redovisas promemorians förslag i fråga om hur kostnaderna för en eventuell förlust för produkten skall täckas.

För det fall att det inte införs någon högsta försäkringsålder har PPM pekat på följande problem med att efterlevandeskyddet skall upphöra vid ingången av den första månad för vilken premiepension skall betalas ut. Från och med den 1 januari 2005 skall premiepensionen kunna betalas ut redan från och med den månad då pensionsspararen ansöker om premiepension. Om en ansökan om uttag av premiepension kommer in sent under en månad skall utbetalning ändå ske från och med den månaden. Konsekvensen av detta blir att efterlevandeskyddet före pensionstid skall upphävas med retroaktiv verkan. Exempelvis skulle den sparare som sedan flera år betalar för ett efterlevandeskydd före pensionstid och som avlider under samma månad som han eller hon ansöker hos PPM om uttag av premiepension men strax efter det att ansökan skickats in inte omfattas av skyddet och några efterlevandepensioner skulle följaktligen i ett sådant scenario inte betalas ut.

För att förhindra att den nyss nämnda, icke önskvärda situationen inträffar kan det övervägas att i stället låta efterlevandeskyddet upphöra att gälla vid utgången av den första månad för vilken premiepension skall betalas ut till en enskild pensionstagare. En sådan ordning skulle innebära att en pensionssparare under en månads tid kan behålla efterlevandeskyddet före pensionstid samtidigt som han eller hon uppstår premiepension. Detta fungerar enligt PPM rent tekniskt även om spararen dessutom har valt att teckna efterlevandeskydd under pensionstid. Pensionsspararen betalar då för båda skydden. Någon negativ försäkringsmässig konsekvens för kollektivet av premiepensionssparare uppkommer därmed inte.

Med en ordning i enlighet med det nu föreslagna kommer inte efterlevandeskyddet före pensionstid att upphävas med retroaktiv verkan. En sådan ordning bör av dessa skäl väljas.

Vidare har PPM föreslagit att pensionsspararen bör kunna anmäla att han eller hon inte längre önskar något efterlevandeskydd tidigast ett år innan han eller hon avser att försäkringskyddet skall upphöra att gälla.

Enligt nuvarande regelverk (10 kap. 4 § LIP) får en pensionssparare när som helst avstå från efterlevandeskydd före pensionstid genom att göra en anmälan till PPM. Skyddet upphör då att gälla vid utgången av den månad när anmälan kom in till myndigheten eller vid det senare

månadsskifte som anges i anmälan. Det finns alltså en möjlighet för pensionssparare att i god tid i förväg anmäla att skyddet skall upphöra vid en viss tidpunkt, för att slippa betala för ett skydd när det inte finns någon behörig mottagare.

Enligt PPM är situationen inte överblickbar och det finns en risk att förhållandena ändras på ett sådant sätt att pensionsspararen faktiskt inte längre önskar att försäkringen skall upphöra vid den tidpunkt som han eller hon tidigare har angett. Som exempel har PPM nämnt det fall att pensionsspararen har fått barn efter det att en anmälan om ett upphörande långt fram i tiden har lämnats in. Om pensionsspararen i detta läge inte kommer ihåg att anmäla en ny upphörandetidpunkt skulle konsekvensen bli att efterlevandeskyddet för det nya barnet upphör i samband med att ett äldre syskon fyller 20 år. Mot denna bakgrund menar PPM att möjligheterna att avsäga sig skyddet bör begränsas på så sätt att det inte kan ske tidigare än ett år i förväg.

Det är väsentligt att premiepensionssystemet är så enkelt som möjligt och inte innehåller administrativa bestämmelser som för de enskilda framstår som onödiga. Mot bakgrund härav och med beaktande av att det är av vikt att en enskild pensionssparare i god tid kan anmäla att skyddet skall upphöra vid en viss tidpunkt för att undvika situationen att det inte finns någon behörig mottagare om pensionsspararen dör och det blir aktuellt att betala ut premiepension till efterlevande, bör regeln i 10 kap. 4 § LIP om en icke tidsbegränsad möjlighet att avsäga sig efterlevandeskyddet inte ändras.

6.6 Kostnader för efterlevandeskyddet m.m.

Promemorians förslag: Om det uppstår ett underskott i den del av PPM:s försäkringsrörelse som utgörs av efterlevandeskyddet före pensionstid, skall PPM täcka detta genom avgiftsuttag från samtliga pensionssparare. Till följd härav skall efterlevandeskyddet undantas från kravet på att PPM skall bedriva verksamheten enligt försäkringsmässiga principer.

Promemorians bedömning: Förlusttäckning för efterlevandeskyddet före pensionstid genom att avgifter tas ut av samtliga premiepensionssparare utgör inte ett ingrepp i egendomsskyddet i 2 kap. 18 § regeringsformen.

Skälen för promemorians förslag och bedömning

När får kostnaden för efterlevandeskyddet dras från kontobehållningen?

Eftersom efterlevandeskyddet före pensionstid skall vara frivilligt, måste kostnaden för skyddet i första hand bäras av de individer som väljer skyddet. Finansieringen kan ske på två olika sätt: antingen genom att den enskilde själv betalar en premie eller genom att kostnaden för skyddet dras från tillgodohavandet på hans eller hennes premiepensionskonto. Ett system med betalning av premier medför en förhållandevis omfattande administration. Bland annat mot den bakgrunden har lagstiftaren slagit fast att efterlevandeskyddet bekostas av de enskilda pensionssparare som

valt skyddet genom att kostnaden för skyddet löpande dras från den enskildes premiepensionskonto, se 10 kap. 1 § fjärde stycket LIP. Denna metod innebär att efterlevandeskyddet sänker värdet av den pension som skall utgå till den sparare som valt skyddet.

PPM har föreslagit att ordet ”löpande” stryks ur nämnda bestämmelse. PPM har uppfattat att den nuvarande utformningen av bestämmelsen indikerar att kostnaden för efterlevandeskyddet skall dras månadsvis från spararnas premiepensionskonto. Detta skulle, enligt PPM, innebära att kontona med dagens systemtekniska lösning skulle bli låsta en gång i månaden i samband med att premierna dras från kontobehållningen.

Såsom PPM har anfört finns det ett berättigat önskemål från pensions-spararna att i så stor utsträckning som möjligt ha tillgång till sina konton. Bestämmelsen i 10 kap. 1 § fjärde stycket LIP bör därför justeras på så sätt att ordet ”löpande” stryks. Därigenom får PPM på ett tydligare sätt handlingsfrihet att bestämma vid vilken tidpunkt och hur ofta som kostnaden för efterlevandeskyddet skall dras från spararnas konton.

Hur skall en eventuell förlust för efterlevandeskyddet finansieras?

Som tidigare angetts finns det en risk att efterlevandeskyddet kommer att leda till moturval, bl.a. av den anledningen att det inte kommer att krävas att de som vill välja skyddet skall genomgå någon hälsokontroll. Efter-som premiepensionens efterlevandeskydd före pensionstid kommer att vara utsatt för konkurrens från likartade produkter på den privata försäkringsmarknaden kommer möjligheten att täcka höga kostnader för produkten med en högre premie att vara mycket begränsad. En högre premie skulle i den situationen endast öka moturvalet genom att bara de som inte kan teckna försäkringen hos någon privat försäkringsgivare blir kvar i försäkringskollektivet. Ett eventuellt underskott för produkten måste därför finansieras på något annat sätt.

Huruvida produkten kommer att gå med underskott och, för det fall att ett sådant underskott skulle uppstå, till vilket belopp det kan uppgå är mycket svårt att bedöma. Det har inte gått att finna någon motsvarande frivillig försäkringsprodukt utan hälsoprövning att jämföra med. Det ekonomiska utfallet för produkten kommer att vara beroende av ett flertal faktorer. En osäkerhetsfaktor är hur många gånger oftare som gruppen med högre dödlighet än normalbefolkningen kommer att teckna skyddet i förhållande till vad som kan bedömas vara fallet för en grupp av ”normala” pensionssparare.

Som tidigare nämnts (se avsnitt 6.4) har PPM uppskattat den årliga förlusten på grund av moturval till 357 miljoner kr per år för efterlevandeskyddet i dess nuvarande form (dvs. enligt de bestämmelser som riksdagen antagit men som ännu inte trätt i kraft). Om, i enlighet med förslaget i avsnitt 6.4, möjligheten att välja två basbelopp tas bort skulle emellertid förlusten reduceras till hälften, 179 miljoner kr per år. Om dessutom, i enlighet med förslaget i avsnitt 6.2, högsta åldern för att över huvud taget få teckna efterlevandeskyddet bestäms till 50 år med endast ett mindre omfattande undantag, skulle förlusten reduceras ytterligare, till cirka 50 miljoner kr. Att pensionssparare som fyllt 50 år och som har fått barn tre månader före ansökan alltså ges rätt att välja

skyddet får, som tidigare angetts, bedömas ha endast en försumbar påverkan på dessa beräkningar.

PPM har antagit att gruppen med högre dödlighet än normalbefolkningen skulle teckna skyddet fem gånger oftare än en grupp bestående av "normala" pensionssparare. Enligt PPM är det emellertid svårt att hitta tydliga fakta eller undersökningar som visar att detta antagande skulle stå sig i verkligheten. T.ex. blir, i ett scenario där personer i moturvalsgruppen i stället tecknar skyddet endast 2,5 gånger oftare, förlusten följaktligen halverad.

Det sagda innebär att det är mycket svårt att med någon egentlig säkerhet uppskatta förlusten för efterlevandeskyddet. Med hänsyn till de modifieringar av skyddet som föreslås i denna promemoria kommer den möjliga förlusten dock under alla omständigheter att minska. Som nyss angetts följer emellertid av PPM:s beräkningar att den förlust som systemet riskerar att drabbas av med det nu föreslagna skyddet kan antas uppgå till i vart fall cirka 50 miljoner kr per år.

Vilken kan då den egentliga förlusten uppskattas bli för en enskild premiepensionssparare? Utifrån antaganden om en årlig förlust på 50 miljoner kr och att antalet premiepensionssparare är 5 miljoner blir den årliga kostnaden 10 kr per sparare. För en sparandecykel på 40 år motsvarar detta 400 kr jämte avkastning.

Frågan om hur en förlust för efterlevandeskyddet skall täckas måste emellertid lösas oavsett storleken på den förlust som kan uppkomma.

Premiepensionssystemet är, på det sätt som beskrivits i avsnitt 5.1, autonomt och självfinansierat. Några ekonomiska medel utöver de som motsvarar spararnas pensionsrätt kan således inte tillföras systemet. Dessa medel skall också finansiera PPM:s egen verksamhet. Premiepensionssystemets medel kan inte heller användas för andra ändamål. Systemet är i den meningen ett slutet ekonomiskt system. Regeringen har särskilt utvecklat detta resonemang i prop. 1999/2000:12 Statlig förvaltning av premiepensionsmedel, m.m. (se s. 29).

Att finansiera en förlust för efterlevandeskyddet via AP-fonderna eller över statsbudgeten skulle således strida mot principen om att premiepensionssystemet är ett slutet ekonomiskt system. Ett sådant finansieringsalternativ kan därför inte komma i fråga för att lösa frågan om hantering av en eventuell förlust för efterlevandeskyddet.

Ett eventuellt underskott för denna försäkringsprodukt måste alltså täckas inom ramen för premiepensionssystemet. De finansieringslösningar som med en sådan begränsning går att finna är dels arvsvinsterna, dels PPM:s avgiftsuttag.

En tänkbar finansieringskälla är alltså de så kallade arvsvinster som varje år tilldelas samtliga pensionssparare. Med arvsvinster avses de ekonomiska värden som frigörs när en försäkrad avlider, medan det ännu finns medel på hans eller hennes premiepensionskonto. Några särbestämmelser för hur arvsvinster inom premiepensionssystemet skall hanteras finns inte vid sidan av den allmänna bestämmelsen om att PPM:s verksamhet skall bedrivas enligt försäkringsmässiga principer (7 kap. 2 § LIP). Detta för PPM generella krav på försäkringsmässighet innebär i nu aktuellt avseende att de medel som genom dödsfall frigörs i form av arvsvinster skall tillföras övriga försäkrade i kollektivet, dvs. i detta fall samtliga pensionssparare och inte endast de sparare som tecknat

efterlevandeskyddet. Denna mekanism är därmed densamma för PPM som i motsvarande fall för privata försäkringsgivare.

Mot den bakgrunden är det inte heller lämpligt att finansiera ett eventuellt underskott för efterlevandeskyddet genom att ta i anspråk de arvsvinster som uppstår i premiepensionssystemet.

I 11 kap. LIP finns bestämmelser som innebär att premiepensionssystemets kostnader skall finansieras genom avgifter som dras från premiepensionsspararnas konton. I förordningen (2000:585) med instruktion för Premiepensionsmyndigheten anges att myndigheten får ta avgifter som per år motsvarar högst 0,3 procent av de sammanlagda tillgodohavandena på pensionsspararnas premiepensionskonton, se 11 § nämnda förordning.

De avgifter som PPM på så sätt tar in från pensionsspararna motsvarade under år 2003 cirka 240 miljoner kr. Avgifterna har använts till att minska den räntekontokredit som PPM utnyttjar för rörelsekapital. Dessa avgifter täcker inte till en början de uppbyggnadskostnader som PPM har. Under uppbyggnadsskedet och fram till år 2018 finansieras myndighetens verksamhet därför genom en kombination av avgiftsuttag och räntekontokredit för rörelsekapitalbehov samt låneramar i Riksgäldskontoret. Det förväntas uppkomma balans mellan avgifter och driftkostnader inom den närmaste femårsperioden. År 2018 planeras hela den utnyttjade räntekontokrediten vara amorterad.

Någon annan godtagbar lösning för det fall att efterlevandeskyddet kommer att gå med förlust står inte till buds än att PPM finansierar ett uppkommet underskott genom det nyss beskrivna uttaget av avgifter som myndigheten gör från samtliga pensionssparares premiepensionskonton.

Regeringen har som nyss nämnts fastställt att PPM får ta ut avgifter som per år får uppgå till högst 0,3 procent av de sammanlagda tillgodohavandena på kontona. Eftersom dessa tillgodohavanden kommer att öka successivt i takt med att medel motsvarande ytterligare premiepensionsrätt bokförs på kontona, saknas det anledning att höja gränsen för det högsta avgiftsuttag som PPM får göra.

I sammanhanget bör det emellertid noteras att möjliga konsekvenser av detta förslag är antingen att PPM inte kommer att kunna amortera hela den utnyttjade räntekontokrediten till år 2018 eller att den avgift som i dag uppgår till högst 0,3 procent av kontotillgodohavandena inte kan sänkas i den takt som har varit avsedd.

Sammanfattningsvis bör alltså en eventuell förlust för ett förnyat efterlevandeskydd före pensionstid finansieras inom ramen för premiepensionssystemet genom att PPM tar ut avgifter av samtliga pensionssparare. Dessa avgifter skall enligt 11 § andra stycket förordningen med instruktion för Premiepensionsmyndigheten fördelas skäligt mellan spararna.

Den finansieringslösningen innebär ett avsteg från kravet på försäkringsmässighet och den grundläggande princip för försäkringsverksamhet enligt vilken varje försäkringsgren skall vara självbärande. Att försäkringsmässighet skall gälla för PPM:s verksamhet framgår som redan angetts uttryckligen av 7 kap. 2 § LIP (se närmare om detta i avsnitt 5.1) och principen om självbärande försäkringsprodukter har uttryckts explicit i regeringens regleringsbrev avseende PPM. Lagregeln om att PPM skall bedrivas försäkringsmässigt träds med den här föreslagna finansieringslösningen förnärligt. Bestämmelsen måste följaktligen justeras så att den del

av PPM:s verksamhet som innebär att myndigheten tillhandahåller efterlevandeskydd före pensionstid uttryckligen undantas från kravet på försäkringsmässighet.

Det bör emellertid understrykas dels att detta undantag från försäkringsmässighet i PPM:s verksamhet är isolerat till tillhandahållandet av efterlevandeskydd före pensionstid, dels att myndigheten i sin verksamhet trots detta undantag bör sträva efter att så långt möjligt agera försäkringsmässigt även vad avser just denna försäkringsprodukt.

En fråga som kan väckas i anslutning till detta är hur PPM bör hantera ett eventuellt överskott för den försäkringsprodukt som ett förnyat efterlevandeskydd utgör. Som en konsekvens av den föreslagna finansieringslösningen för ett eventuellt underskott har i sin tur föreslagits att kravet på försäkringsmässighet inte skall gälla för just tillhandahållandet av efterlevandeskydd före pensionstid. För PPM:s verksamhet i övrigt skall emellertid sagda krav alltså gälla. Detta innebär att ett överskott för efterlevandeskyddet måste hanteras inom ramen för just den produkten, t.ex. genom sänkt premie.

Som tidigare angetts (se avsnitt 5.1) omfattas premiepensionen av egendomsskyddet i 2 kap. 18 § regeringsformen. Huruvida en förlust för efterlevandeskyddet som får täckas genom avgifter från samtliga premiepensionssparare verkligen kommer att uppstå återstår att se. En eventuell förlust kan, som nyss beskrivits, dessutom bedömas uppgå till endast försumbara belopp för de enskilda spararna. De förslag och bedömningar som redovisas i denna promemoria i fråga om premiepensionens efterlevandeskydd före pensionstid torde inte i sig innebära att egendomsskyddet träds för när.

PPM har i sammanhanget anfört att det knappast är möjligt att sätta en premie för efterlevandeskyddet som över tiden ger kostnadstäckning och som är lägre än premien för en motsvarande produkt på den privata marknaden. PPM anser därför att regeringen bör utfärda riktlinjer för hur premien skall sättas.

PPM har gjort vissa beräkningar av bl.a. premien för ett förnyat efterlevandeskydd där de som vill välja skyddet inte behöver genomgå en hälsokontroll. PPM har också gjort jämförelser med premien för en motsvarande försäkringsprodukt med hälsoprövning hos ett antal privata försäkringsbolag. Den jämförelsen visar t.ex. att ett försäkringsbelopp om fem inkomstbasbelopp för en pensionssparare som är 30 år gammal kostar hos ett visst privat försäkringsbolag 91 kr per år för en kvinna och 121 kr per år för en man, medan motsvarande försäkringsbelopp utan hälsoprövning preliminärt skulle kräva att PPM sätter premien för efterlevandeskyddet till 159 kr för både kvinnor och män i den åldern. Om förutsättningarna ändras till att avse en pensionssparare som är 50 år gammal är premien hos det privata bolaget 291 kr för en kvinna och 474 kr för en man och skulle hos PPM preliminärt bestämmas till 647 kr.

Ett förnyat efterlevandeskydd kommer i linje med det nyss sagda inte att omfattas av det lagstadgade kravet på försäkringsmässighet, vilket i sin tur medför att denna produkt inte nödvändigtvis kommer att bära sina egna kostnader. Det slags bedömningar som krävs för att bestämma premien för efterlevandeskyddet måste kunna justeras fortlöpande. Det bör därför ankomma på PPM, som har erforderlig aktuariell kompetens, att göra dessa bedömningar och att fastställa premien för skyddet.

Skulle det av något skäl senare visa sig önskvärt att regeringen styr utvecklingen på detta område kan det ske med stöd av den lagbestämelse som ger regeringen (eller den myndighet regeringen bestämmer) rätt att meddela närmare föreskrifter i fråga om bestämmelserna om efterlevandeskyddet, se 10 kap. 12 § LIP.

Regeringen poängterade senast i regleringsbrevet för budgetåret 2005 avseende PPM särskilt att administration och förvaltning av premiepensionssystemet skall bedrivas kostnadseffektivt och till nytta för pensionsspararna. Dessa krav skall självfallet alltjämt gälla för myndighetens verksamhet – oavsett att PPM:s tillhandahållande av efterlevandeskydd före pensionstid inte behöver underkastas kravet på försäkringsmässighet.

6.7 Vissa administrativa frågor

Promemorians förslag: Kravet på skriftlighet för anmälan och ändring av vem eller vilka som skall ha efterlevandepensionen tas bort.

Promemorians bedömning: Reglerna om krav på anhörigkrets vid ansökningstillfället och möjligheten att välja fördelning av efterlevandepensionen inom anhörigkretsen bör inte ändras. Inte heller bör benämningen ”efterlevandeskydd före pensionstid” ändras.

Skälen för promemorians förslag och bedömning: PPM har föreslagit vissa justeringar i regelverket i syfte att underlätta administrationen av efterlevandeskyddet.

Ett av villkoren för att PPM skall bevilja en ansökan om efterlevandeskydd före pensionstid är att pensionsspararen har barn under 20 år eller är gift, registrerad partner eller sambo. Vid försäkringsfall är det endast till personer inom denna krets som utbetalning kan ske.

Av förarbetena (prop. 1997/98:151 s. 428 ff.) framgår att begränsningen av pensionsspararens möjlighet att välja förmånstagare till att bara omfatta anhörigkretsen har motiverats av att efterlevandeskyddet i premiepensionssystemet endast bör kunna väljas för situationer där det typiskt sett föreligger ett behov av ett sådant skydd. Vidare har framhållits att efterlevandeskyddet före pensionstid är avsett att fungera som en övergångslösning för de efterlevande.

Det krävs inte att det oavbrutet finns någon person inom anhörigkretsen, dvs. under hela tiden från det att skyddet tecknas till dödsfallet. Det räcker att förutsättningarna är uppfyllda vid ansökan om skyddet samt när pensionsspararen avlider. Enskilda personer i anhörigkretsen kan växla över tiden, t.ex. på grund av att pensionsspararen får barn, gifter sig eller skiljer sig.

Enligt PPM kan det ifrågasättas vilka krav som skall ställas vid ansökningstillfället med hänsyn till att det inte krävs att pensionsspararen under hela försäkringstiden kontinuerligt uppfyller kravet på vissa anhöriga. En pensionssparare som felaktigt i ansökan på heder och samvete uppger sig ha någon i den i lag angivna anhörigkretsen skulle inte vara berättigad till skyddet även om det finns någon i denna anhörigkrets vid dödsfallet. Pensionsspararen har då betalat för ett skydd helt i onödan. På grund härav har PPM föreslagit att kravet på viss

anhörigkrets vid ansökningstillfället bör tas bort. En sådan ordning skulle, enligt PPM, även leda till att administrationen av ansökan blir mer effektiv. Ansökan och beslut om att bevilja efterlevandeskydd före pensionstid skulle då kunna hanteras i princip helt automatiskt.

En av utgångspunkterna är, som redan angetts, att efterlevandeskyddet skall kunna tecknas bara i de situationer där det typiskt sett föreligger behov av ett sådant skydd. Det förtjänar här också att påpekas att den enskildes beslut att välja efterlevandeskydd innebär att han eller hon reducerar sin egen ålderspension; premien för skyddet dras nämligen från den enskilde spararens kontobehållning. Att låta pensionssparare som vid tidpunkten för ansökan saknar efterlevande få teckna skyddet förefaller med hänsyn härtill inte rimligt. PPM:s förslag i denna del bör därför inte genomföras. Om det senare visar sig att de administrativa fördelarna skulle öka avsevärt med PPM:s förslag får frågan övervägas på nytt när skyddet varit i kraft under en tid.

Vidare har PPM föreslagit dels att möjligheten att välja fördelning inom anhörigkretsen begränsas till val som innebär att 100 procent av premiepensionen för efterlevande skall gå till make eller sammanboende eller att 100 procent skall gå till barn med lika fördelning mellan barnen, dels att kravet på skriftlighet för anmälan och ändring tas bort.

Enligt 10 kap. 5 § andra stycket LIP får pensionsspararen genom ett skriftligt meddelande till PPM bestämma vem eller vilka inom anhörigkretsen som skall ha pensionen. Om så inte gjorts eller om det pensionsspararen bestämt inte kan verkställas, skall pensionen betalas till make eller sammanboende. Finns det ingen make eller sammanboende, skall utbetalningen gå till pensionsspararens barn under 20 år.

Av nämnda paragrafs tredje stycke framgår att pensionsspararen genom ett nytt skriftligt meddelande får ändra vad han eller hon tidigare bestämt om mottagarna. Om en mottagare avlider under utbetalningstiden, övergår rätten till pensionen till den eller de personer som då har bäst rätt enligt andra stycket.

I förarbetena anges det dels att inom kretsen av tänkbara mottagare bör pensionsspararen fritt kunna bestämma om fördelningen av försäkringsersättningen, dels att pensionsspararen inom anhörigkretsen skall ha rätt att själv bestämma till vem premiepensionen till efterlevande skall utges (prop. 1997/98:151 s. 431 och 734).

Enligt PPM kan det ifrågasättas om denna helt fria fördelningsrätt verkligen är motiverad mot bakgrund av det tekniska och administrativa merarbete som blir följden. Vidare kan det enligt PPM antas att antalet ansökningar där pensionsspararen önskar fördela pensionen på annat sätt än att antingen make eller sammanboende eller barn, med lika fördelning mellan dessa, får allt förmodligen blir få. Kostnaden för att behålla den fria fördelningsrätten enligt nuvarande konstruktion kan enligt PPM bli orimligt hög i förhållande till nyttan och den efterfrågan som finns. PPM har också ifrågasatt om det är förenligt med ett socialförsäkringssystem att ge möjlighet att förordna annat än att samtliga barn skall ha lika delar av en utfallande efterlevandepension.

Med den av PPM föreslagna begränsningen i fördelningsrätten förenklas produkten och PPM behöver inte heller hämta in och registrera personuppgifter beträffande enskilda anhöriga förrän vid en eventuell skadereglering. Det är däremot nödvändigt om pensionsspararen fritt kan

välja olika procentsatser för olika anhöriga, eftersom de enskilda personerna i anhörigkretsen då måste namnges och individuella procentsatser bestämmas.

Som tidigare anförts bygger premiepensionssystemet på att det ger de enskilda pensionsspararna betydande valmöjligheter. En pensions-sparares rätt att inom kretsen av tänkbara mottagare själv bestämma till vem eller vilka, och med vilken fördelning, pensionen till efterlevande skall utges kan ses som ett utflöde av principen om individuella valmöjligheter. Hur stora de administrativa vinsterna skulle komma att bli med de av PPM föreslagna inskränkningarna av valmöjligheterna är för närvarande svårt att säga. Den av PPM föreslagna inskränkning bör därför inte genomföras nu. Om det senare visar sig att de administrativa fördelarna skulle öka avsevärt med PPM:s förslag får frågan övervägas på nytt när skyddet varit i kraft under en tid.

Med hänsyn till att den tekniska utvecklingen numera medger en sådan ordning bör, såsom PPM har föreslagit, kravet på skriftlighet för anmälan och ändring av vem eller vilka som skall ha efterlevandepension tas bort (10 kap. 5 § andra och tredje styckena LIP).

Det saknas tillräckliga skäl att, såsom PPM föreslagit, byta ut benämningen "efterlevandeskydd före pensionstid" mot begreppet "familjeskydd". Det nuvarande uttrycket ger, i synnerhet i förhållande till efterlevandeskyddet under pensionstid, tydligare besked om vad försäkringsprodukten omfattar.

7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

I lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (införandelagen) finns bestämmelser om ikraftträdandet av bestämmelserna i lagen om inkomstgrundad ålderspension (LIP). Bestämmelsen om när efterlevandeskyddet före pensionstid skall träda i kraft finns i 25 § införandelagen. Riksdagen har nyligen beslutat att bestämmelserna om efterlevandeskyddet skall träda i kraft först den 1 januari 2007 (prop. 2004/05:1, bet. 2004/05:FiU2, rskr. 2004/05:138).

Premiepensionsmyndigheten (PPM) har anfört att systemutvecklingen för efterlevandeskyddet är ett omfattande projekt och att det fortfarande föreligger osäkerheter om skyddets närmare och slutliga utformning. PPM har därför i första hand föreslagit att tidpunkten för när efterlevandeskyddet skall träda i kraft inte bör slås fast i lag, utan att det bör överlämnas till regeringen att bestämma tidpunkten för ikraftträdandet. I andra hand har PPM anfört att myndigheten behöver 18 månader på sig för att ta fram ett IT-system som kan administrera den försäkringsprodukt som efterlevandeskyddet före pensionstid utgör.

Förhållandena är inte sådana att riksdagen bör överlämna åt regeringen att bestämma om tidpunkten för ikraftträdandet. PPM bör, inte minst av kostnadsbesparingsskäl, påbörja arbetet med att bygga upp det IT-system som skall hantera efterlevandeskyddet först när regeringen – efter samråd med Genomförandegruppen – presenterat ett förslag till utformning av ett förnyat efterlevandeskydd. Reglerna om den nya utformningen av skyddet bör därför träda i kraft först den 1 januari 2007. Någon ytterligare ändring i 25 § införandelagen behöver därför nu inte göras i fråga om ikraftträdandet av efterlevandeskyddet före pensionstid.

Upphävandet av andra stycket i nämnda bestämmelse, som innebär att möjligheten tas bort för personer som fyllt 50 år att teckna skyddet under de fyra första månaderna efter ikraftträdandet, bör träda i kraft vid samma tidpunkt som de nya reglerna i övrigt, dvs. den 1 januari 2007.

8 Ekonomiska konsekvenser

Så som framgått i tidigare avsnitt är premiepensionssystemet ett slutet ekonomiskt system. Systemet skall vara självfinansierat och kostnaderna för Premiepensionsmyndighetens (PPM:s) verksamhet skall finansieras genom avgifter från pensionsspararna. Några ekonomiska medel utöver medel som motsvarar spararnas premiepensionsrätt skall inte tillföras systemet. De förslag som redovisas i denna promemoria innebär därför inte några förändringar i statsbudgeten.

Som tidigare framhållits råder det osäkerhet om den ekonomiska bärkraften även hos ett förnyat efterlevandeskydd före pensionstid i linje med de förslag och bedömningar som görs i denna promemoria. Med nu föreslagna förändringar har emellertid det underskott som eventuellt kan uppkomma för denna försäkringsprodukt minskat avsevärt. För det fall att efterlevandeskyddet före pensionstid trots vidtagna förändringar går med förlust skall underskottet finansieras inom ramen för premiepensionssystemet genom att PPM tar ut avgifter från varje pensionssparare på det sätt som har beskrivits i avsnitt 6.6.

Systemstarten för det hittills uppskjutna efterlevandeskyddet innebär vissa genomförandekostnader för PPM avseende bl.a. information och för att utveckla det IT-system som skall hantera skyddet.

Vad gäller ekonomiska konsekvenser för enskilda pensionssparare bör följande framhållas. Den enskilde spararen får, förutsatt att han eller hon uppfyller de krav som uppställs, en möjlighet att teckna ett efterlevandeskydd före pensionstid. Pensionsspararen kan teckna sig för skyddet och behålla det så länge han eller hon tycker att det behövs och sedan återgå till att enbart bygga vidare på sitt kontotillgodohavande. För de pensionsparare som inte väljer att teckna skyddet blir de ekonomiska konsekvenserna helt beroende av om produkten bär sina egna kostnader eller kommer att gå med viss förlust. Som angetts i avsnitt 6.6. innebär en årlig förlust på 50 miljoner kr en ungefärlig årlig kostnad på 10 kr per sparare, vilket för en sparandecykel på 40 år motsvarar 400 kr jämte avkastning.

9 Författningskommentarer

9.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

7 kap. Allmänna bestämmelser om premiepensionssystemet

2 §

Bestämmelsen, som slår fast att Premiensionsmyndighetens (PPM) verksamhet skall bedrivas enligt försäkringsmässiga principer, har försetts med ett undantag.

En grundläggande princip inom försäkringsväsendet är att var och en av de produkter som erbjuds inom en försäkringsrörelse över tiden skall bära sina egna kostnader. Eftersom det finns en risk att efterlevandeskyddet före pensionstid kommer att gå med förlust måste denna produkt undantas från kravet på försäkringsmässighet. Ändringen innebär således att PPM vid tillhandahållandet av denna försäkringsprodukt inte behöver följa kravet på försäkringsmässighet, vilket krav i övrigt även framdeles skall gälla för myndighetens verksamhet.

Ändringen behandlas även i avsnitt 6.6.

10 kap. Efterlevandeskyddet

Efterlevandeskydd före pensionstiden

1 §

Andra stycket har ändrats genom att möjligheten att teckna efterlevandeskydd före pensionstid för personer över 50 år har inskränkts. Ansökan om efterlevandeskydd skall enligt huvudregeln göras innan pensionsspararen fyllt 50 år. Enda undantaget till denna huvudregel utgörs av de fall när pensionsspararen har fått barn tre månader innan ansökan kom in till PPM. Personer som fyllt 50 år och tre månader innan ansökan kom in till PPM har ingått äktenskap skall inte ha möjlighet att teckna skyddet.

Ändringen i *tredje stycket* innebär att möjligheten att välja mellan olika försäkringsbelopp tas bort. Försäkringsbeloppet för efterlevandeskyddet före pensionstid skall endast vara ett inkomstbasbelopp per år under fem år.

Genom ändringen i *fjärde stycket* får PPM handlingsfrihet att själv bestämma vid vilka tidpunkter och hur ofta som kostnaden för efterlevandeskyddet skall dras från spararnas konton.

Ändringarna behandlas även i avsnitten 6.2, 6.4 och 6.6.

2 §

Av paragrafens första stycke följer att en karenstid om ett år skall gälla från det att den enskildes ansökan kom in till PPM innan efterlevandeskyddet börjar gälla. Ändringen i *andra stycket* innebär att undantaget från karenstid för pensionssparare som är under 50 år och

som inom tre månader före ansökan ingått äktenskap eller fått barn tas bort. Den del av efterlevandeskyddet som avser risken för att pensions-spararen avlider som en direkt följd av olycksfall skall emellertid börja gälla vid utgången av den månad då ansökan kom in till PPM, dvs. utan karenstid.

Ändringen behandlas även i avsnitt 6.3.

3 §

Ändringen i *andra stycket*, som har behandlats i avsnitt 6.5, innebär att om pensionsspararen begär att få ut sin premiepension upphör efterlevandeskyddet först vid utgången av den första månad för vilken premiepension skall betalas ut.

5 §

Ändringarna i *andra och tredje styckena* innebär att kravet på skriftlighet för anmälan och ändring av vem eller vilka som skall ha efterlevandepension tas bort.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 2007. Av 25 § lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension framgår att bestämmelserna om efterlevandeskydd före pensionstid inte skall tillämpas före år 2007.

9.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

25 §

Av första stycket framgår att reglerna om efterlevandeskydd före pensionstid inte skall tillämpas före år 2007.

När en pensionssparare har fyllt 50 år krävs enligt den föreslagna lydelsen i 10 kap. 1 § andra stycket lagen om inkomstgrundad ålderspension att han eller hon fått barn högst tre månader innan ansökan kom in till PPM för att efterlevandeskydd före pensionstid skall få tecknas. Upphävandet av *andra stycket* innebär att möjligheten tas bort för övriga pensionssparare som fyllt 50 år att teckna skyddet under de fyra första månaderna efter att bestämmelserna börjat tillämpas.